

VELIČINA, STRUKTURA I DRUŠTVENO-EKONOMSKA OPRAVDANOST ULAGANJA U POLJOPRIVREDU LIKE I ISTRE

Društveno-ekonomska opravdanost razvoja poljoprivrede

Poljoprivredni proizvodni prostor Like i Istre prostire se na oko 470.000 ha poljoprivrednog zemljišta. Najveći dio čine travnjačke površine, 71%. Iako su prirodni uvjeti za proizvodnju manje povoljni, ovdje se danas proizvodi oko 6.900 vagona strnih žitarica, 14.700 vagona povrća, 2.400 vagona mesa, 80 milijuna litara mlijeka i dr. Proizvodni resursi najvećim dijelom se ekstenzivno iskorištavaju ne samo zbog prirodnih ograničenja, već i nezadovoljavajućih društvenih uvjeta privređivanja, ne primjerenih ovom proizvodnom arealu. Dio društvenih determinanti čini i niska kapitalna opremljenost ovdašnje poljoprivrede. Izgradnjom dijela poljoprivrednih proizvođača do razine suvremene tehnologije i organizacije mogla bi se proizvodnja važnijih poljoprivrednih proizvoda povećati u slijedećih 10 godina za oko 3.800 vagona žitarica, 5.600 vagona povrća, 1.200 vagona mesa, 46 milijuna lit. mlijeka i sl. Sve uz predstavku da se u prvo vrijeme ovdašnji proizvođači stimuliraju i drugim društveno-ekonomskim mjerama i odgovarajućim sredstvima.

Povećana proizvodnja društveno je potrebna ne samo radi dopune nacionalnih bilansa hrane i njihove kvalitativne strukture, već i zbog socio-ekonomskih interesa društva u cjelini.

Veliki dio travnjačkih površina osigurava solidnu krmnu bazu za proizvodnju mesa i mlijeka, a da se pri tome ne zadire u i onako ograničenu proizvodnju koncentratnih krmiva. Ovdje se intenzivna i ekonomična proizvodnja mlijeka može organizirati učešćem od svega 11% koncentratne hrane u ukupnom obroku, goveđeg mesa sa oko 20% i sl.

Žitarice i povrće daju manje prinose, ali kvalitetna komponenta mogla bi uz njeno priznanje na tržištu pokriti dio povećanih troškova ovdašnje proizvodnje.

Analiza stanja i projekcija buduće proizvodnje važnijih kultura Biljna proizvodnja

a) U Lici

Ukupne poljoprivredne površine Like čine danas 299.730 ha. Značajan proizvodni prostor od toga je oko 54% u društvenom vlasništvu. U strukturi korištenja zemljišta dominiraju pašnjaci sa 58%, a tek oko dvije petine čine obradive površine. Unutar ove kategorije 44% površina su travnjačke (livade), pa je bazična značajka sistema gospodarenja poljoprivrednim zemljištem ekstenzivno iskorištavanje ili dijelom njegovo ne korištenje u poljoprivrednoj proizvodnji danas. Kod toga prednjače organizacije udruženog rada koje kultiviraju samo 2,3% ukupnih, odnosno 13% obradivih površina.

Planirana orijentacija na veću proizvodnju hrane u ovom području iziskuje viši stupanj gospodarsko-tehnološkog iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta koje se danas ne iskorištava. Smanjenje poljoprivrednog zemljišta za 25.000 ha, ili 12,5%, te privođenje eksploataciji novih 40.000 ha društvenog zemljišta koje se danas ne iskorištava. Smanjenje poljoprivrednog zemljišta odnosi se najvećim dijelom na kategoriju neorganiziranih društvenih pašnjaka. To su degradirana šumska zemljišta neprikladna za travnjačke površine pa je svrsishodno pošumljavanjem ih privesti kulturi.

Nova struktura korištenja poljoprivrednih površina i dalje će ostati potčinjena dominaciji travnjaka, zbog klimatsko-pedoloških karakteristika ovog prostora. Oni će činiti oko 76% ukupnih površina. Ostalih 23% koristit će se kao oranica i oko 1% kao voćnjaci. Značajno će se smanjiti neorganizirane društvene površine privođenjem intenzivnom iskorištavanju u proizvodnji mesa, mlijeka, žitarica i povrća.

Tabela 35 — Struktura korištenja poljoprivrednog zemljišta u Lici po namjenskom i vlasničkom obilježju

(u 000 ha)

Kategorija zemljišta	Stanje 1978. god.			Plan 1980. god.		
	Ukupno	Individ. sektor	Društ. sektor ¹⁾	Ukupno	Individ. sektor	Društ. sektor ¹⁾
Oranice i vrtovi	70	60	2	64	58	6
Voćnjaci	1	1	—	1	1	—
Livade	56	46	1	55	45	10
Pašnjaci	173	32	1	155	32	28
Ukupno	300	139	4	275	136	44

1) Bez neorganiziranog zemljišta

Osnovna karakteristika današnje biljne proizvodnje su niski prinosi po jedinici površine. Posljedica su niskog agrotehničkog i organizacionog nivoa eksploatacije zemljišta. Stoga planirana sjetvena struktura podrazumijeva sanaciono zahvate u smislu većih ulaganja u agrotehniku i okrupnjavanje proizvodnih parcela ne samo u društvenim organizacijama udruženog rada već i na individualnom posjedu. Agromelioracijama, komasacijama i udruživanjem pojedinih kategorija seljačkih površina treba da se ostvari osnovna materijalna pretpostavka za potpunije iskorištavanje osnovnog proizvodnog resursa — zemljišta. U takvim uvjetima realno je očekivati znatno povećanje prinosa, a time i ukupnog obima biljne proizvodnje.

Najveći dio planirane proizvodnje koristit će se za vlastitu reprodukciju poljoprivrednih gospodarstava, u ishrani stanovništva i stočarskoj proizvodnji. Samo društvena proizvodnja strnih žitarica u cijelosti i proizvodnja povrća, pretežno krumpira i kupusa, djelomično predstavljat će tržišni višak.

Tabela 36 — Struktura biljne proizvodnje u Lici po vrstama proizvoda i sektorima vlasništva

Proizvod	Sektor vlasništva		Stanje 1978. g.		Plan 1990. g.	
			vagona	mtc/ha	vagona	mtc/ha
Strne žitarice	društveni	(a)	141	20,9	1.104	28,0
	individ.	(b)	2.905	14,1	4.539	23,0
	ukupno	(c)	3.046	14,3	5.643	24,0
Kukuruz		(a)	—	—	—	—
		(b)	657	19,4	1.800	40,0
		(c)	657	19,4	1.800	40,0
Povrće		(a)	122	136,0	1.800	236,0
		(b)	8.084	99,6	10.650	125,0
		(c)	8.206	100,4	11.830	131,4
Kabasta stoč. hrana ¹⁾		(a) ²⁾	8.825	6,0	9.550	7,0
		(b)	11.863	13,4	18.587	20,0
		(c)	20.688	8,7	28.137	12,5

1) Izraženo u sijenu

2) Iskazana i proizvodnja na neorganiziranim društvenim travnjacima, što prinose po jedinici površine čini upola manjima

Do 1990. god. proizvodnja pojedinih biljnih kultura rast će po prosječnim godišnjim stopama (u %):

— strne žitarice	5,3
— kukuruz	8,8
— povrće	3,1
— kabasta stočna hrana	2,6

Osim društvenih tržišnih proizvođača koje će dodatnim ulaganjima trebati dograditi, neophodno je razviti, i udružene individualne robne proizvođače povrća. Cijenimo da će se u slijedećih 10 godina formirati oko 250 udruženih seljačkih gospodarstava, robnih proizvođača povrća, pretežno krumpira, sa zasijanim površinama 1—2 ha po gospodarstvu.

b) U Istri

Istarska poljoprivreda raspolaže danas s 170.442 ha ukupnog zemljišta. Preko polovine, 50,7%, čine pašnjaci i neplodno tlo. Druga polovina, obradivo zemljište iskorištava se pretežno kroz oranični sistem, oko 65%, manje putem livada, oko 21% i voćnjaka i vinograda, 14%.

Oko 27% ukupnih poljoprivrednih površina nalazi se u društvenom vlasništvu. Međutim, svega 26% zemljišnog fonda sistematski koriste društvene organizacije udruženog rada.

I na ovom prostoru dominantna proizvodna kategorija su travnjaci (livade i pašnjaci) koji čine 61% ukupnih površina.

Svaki ambiciozniji pristup organizaciji poljoprivredne proizvodnje predpostavlja ne samo bolje ekonomiziranje poljoprivrednim zemljištem, već i napuštanje površina neprikladnih za imalo suvremeniju tehničku obradu. Stoga su realna planska očekivanja da se ukupni zemljišni fond smanji za 12.000 ili 7%. Druga značajka planskih procjena je privođenje stalnoj eksploataciji oko 13.000 ha društvenih neorganiziranih površina, pretežno pašnjaka.

Tabela 37 — Struktura korištenja poljoprivrednog zemljišta u Istri po namjenskom i vlasničkom obilježju

Kategorija zemljišta	Stanje 1978. god.			Plan 1990. god.		
	Ukupno	Indi-vid. sek-tor	Društ.v. sek-tor ¹⁾	Ukup-no	Indi-vid. sek-tor	Društ.v. sektor ¹⁾
Oranice i vrtovi	55	48	5	53	46	7
Voćnjaci i vinogradi	12	10	2	13	10	3
Livade	17	16	1	17	16	1
Pašnjaci	86	50	4	77	50	6
Ukupno	170	124	12	160	121	16

Tabela 38 — Struktura biljne proizvodnje u Istri po vrstama proizvoda i sektorima vlasništva

Proizvod	Sektor vlasništva	Stanje 1978. g.		Plan 1990. g.	
		vagona	mtc/ha	vagona	mtc/ha
Strne žitarice	društveni	451	25,5	815	33
	individualni	3.442	20,6	4.272	29
	ukupno	3.893	21,1	5.087	30
Kukuruz	društveni	38	40,0	250	50
	individualni	1.041	19,6	1.785	35
	ukupno	1.079	20,0	2.035	36
Voće i grožđe	društveni			3.480	144
	individualni			6.130	62
	ukupno			9.610	78
Povrće	društveni	73	132,7	990	198
	individualni	6.460	74,1	7.480	102
	ukupno	6.533	74,4	8.470	109
Kabasta stoč. hrana ¹⁾	društveni ²⁾	2.263	6,8	3.265	11
	individualni	8.698	11,3	15.373	19
	ukupno	10.961	9,9	18.638	19

1) Izraženo u sijenu

2) Iskazana proizvodnja i na neorganiziranim društvenim pašnjacima

Aktivnijim odnosom prema proizvodnji hrane na ovom prostoru realno je kroz desetak godina očekivati izgradnju takovih proizvođača hrane koji će ne samo intenzivirati proizvodnju, već unekoliko poboljšati i strukturu korištenja poljoprivrednog zemljišta. To će dovesti do izvjesnog porasta učešća površina u intenzivnoj obradi, a na račun travnjaka. Smanjit će se i neobrađene društvene površine sa 74% na 57%.

Nivo proizvodnosti ovdašnje poljoprivrede nešto je viši nego u Lici, ali je i ona bremenita istim slabostima. Prirodni uslovi za biljnu proizvodnju i zemljišni kapaciteti dozvoljavaju značajniju ekspanziju. Limitirajući faktori su prvenstveno organizacione prirode jer su nedovoljno razvijene društvene organizacije udruženog rada, a jednako i reprodukcijsko sposobna individualna seljačka gospodarstva, koji bi se više angažirali na potpunijem iskorištavanju zemljišnog fonda. Ulaganjima u razvoj i opremanje ovih proizvođača planirani proizvodni ciljevi realno su ostvarivi.

Prosječne godišnje stope rasta do 1990. god. iznosit će (u %):

— strne žitarice	2,3
— kukuruz	5,5
— voće i grožđe	2,7
— povrće	2,2
— kabasta stočna hrana	4,5

Planirane stope rasta su nešto niže nego u Lici, osim kod krmnog bilja. To je razumljivo kada se zna da je istarska poljoprivreda na nešto višem agrotehničkom nivou već danas, te da joj zaostaje proizvodnja goveđeg i ovčjeg mesa i mlijeka i da se zbog toga travnjačke površine danas premalo koriste i još manje kultiviraju.

Stočarska proizvodnja

a) U Lici

Stanje u stočarskoj proizvodnji je nezadovoljavajuće a tendencije kretanja nepovoljne. U periodu 1976—1979. broj uvjetnih grla smanjio se za 10%. Od toga broja goveda se smanjilo za 8%, krava za 7%, a ovaca za 14%. Kod peradi i svinja također su prisutne negativne tendencije kretanja.

U kretanju proizvodnje osnovnih stočarskih proizvoda stanje je nešto povoljnije. Kako je prikazano u analizi stanja, proizvodnja prirasta stoke u periodu 1976—1979. uz određene oscilacije stagnira, a proizvodnja mlijeka je u stalnom porastu (povećanje za 6,9%).

Ustanovljene tendencije kretanja u broju stoke i stočnoj proizvodnji upućuju na kvalitetne promjene u govedarskoj proizvodnji, što nije slučaj sa ovčarstvom. U ovoj proizvodnji smanjenje broja ovaca praćeno je smanjenjem proizvodnje prirasta i vune. To ukazuje da se u ovoj proizvodnji nisu ostvarile očekivane promjene kako u tehnologiji tako i organizaciji proizvodnje, odnosno da ti zahvati ne dolaze još do izražaja u ukupnoj ovčarskoj proizvodnji.

Osnovne pretpostavke razvoja polaze od zaustavljanja negativnih tendencija u kretanju broja stoke i kvalitetnim promjenama u stočnom fondu. To se odnosi na govedarsku i ovčarsku proizvodnju. Radi toga u planu se ne predviđa značajnije povećanje broja stoke, ovaca za 12,95% i goveda 11,12%.

Povećanje proizvodnje se očekuje sa znatno većim intenzitetom, uz prosječno godišnje povećanje (u %):

meso goveda	3,65
meso ovaca	3,50
meso svinja	0,62
meso peradi	5,54
mlijeko	3,17
vuna	4,31

U planu razvoja pošlo se od razvoja društvenog sektora u govedarskoj i ovčarskoj proizvodnji. Proizvodnja prirasta u društvenom sektoru povećala bi se za 100%, a proizvodnja mlijeka sa 84.000 litara na gotovo 6 miliona.

Povećanje proizvodnje na privatnom sektoru očekuje se uključivanjem većeg broja poljoprivrednika u društveno-organiziranu proizvodnju. To će se postići udruživanjem rada i sredstava društvenih i individualnih proizvođača u proizvodnji pojedinih roba. Bez udruživanja i veće aktivnosti organizatora proizvodnje planirani opseg proizvodnje je neostvariv. U ovom području to bi trebalo biti poljoprivredne, prerađivačke, turističke i trgovačke organizacije.

Nadalje bitan faktor ostvarenja ovog plana je uređenje zemljišta za proizvodnju stočne hrane. Treba formirati velike pašnjake koji se mogu organizirano koristiti uz malo angažiranje radne snage, a na livadama omogućiti primjenu mehanizacije.

Ovo područje ima malo stručnjaka, pa bez većeg angažiranja struka više profila neće biti ostvareno ekonomski opravdano korištenje ovih prirodnih resursa.

Udruživanje u proizvodnji mlijeka treba biti povezano s organizacijom proizvodnje goveđeg mesa.

b) U Istri

Orijentacija istarskog stočarstva je na govedarsku i peradarsku proizvodnju. Razlozi tome su razvijena prerađivačka i klaonička industrija za perad i tradicija u industrijskoj proizvodnji purana. Kod goveda su to veliki potrošački centri i turizam kao i prirodni uvjeti za proizvodnju voluminozne stočne hrane.

U ovom regionu društveni sektor ima veliku zastupljenost u stočarskoj proizvodnji, naročito u proizvodnji mesa. Više od tri petine mesa se proizvodi u društvenom sektoru, a u kooperaciji s individualnim proizvođačima proizvodi se goveđeg i mesa peradi više od 75% proizvodnje individualnog sektora. Daljnji razvoj društvenog sektora predviđa se u proizvodnji jaja i mlijeka.

8 Stanje i prognoza broja stoke u Lici po sektorima vlasništva

(broj grla)

	Svinje		Ovce		Perad		Goveda	
	Ukupno	Krmače i supr. nazim.	Ukupno	Rasplod	Ukupno	Nesilje	Ukupno	Krava i steone junice
	1.039	—	1.540	1.170	—	—	2.669	38
	16.340	560	85.670	70.500	243.590	189.430	46.090	35.740
	17.379	560	87.218	71.670	243.990	189.430	48.689	35.778
	—	—	11.600	8.700	—	—	6.700	1.300
	18.500	1.600	92.000	74.800	250.000	195.000	47.400	36.400
	18.500	1.600	103.600	83.500	250.000	195.000	54.100	37.700

Stanje i prognoza stočne proizvodnje u Lici po sektorima vlasništva

	Sektor	Prirast žive vage tona		Mlijeko u 000	Jaja u 000 kom	Vuna tona
		svinje	ovce			
1979.	a	1.091	56	23	—	1.170
	b	4.614	3.810	1.964	822	11.210
	c	5.705	3.866	1.987	822	12.380
Plan 1990.	a	2.035	—	305	—	2.328
	b	6.430	4.280	2.590	975	14.140
	c	8.465	4.280	2.895	975	16.468
						84
						50.271
						50.355
						5.840
						65.090
						70.940
						21.895
						21.897
						—
						17
						94
						96
						135
						152

Stanje i prognoza broj stoke u Istri po sektorima vlasništva (broj grla)

	Svinje		Ovce		Perad		Goveda		
	ukupno	krmače	ukupno	rasplod	ukupno	nesilice	a	ukupno krave	
	—	—	734	841	704.505	100.695	a	5.451	1.255
11.080	540	540	7.850	6.410	260.370	201.300	b	20.660	16.710
11.080	540	540	8.784	7.251	964.875	301.995	c	26.111	17.965
	—	—	8.000	1.700	903.000	150.000	a	6.950	1.900
12.200	1.400	1.400	7.500	6.250	965.000	200.000	b	22.570	16.220
12.200	1.400	1.400	9.500	7.950	1.470.000	350.000	c	29.520	18.120

Stanje i prognoza stočne proizvodnje po sektorima vlasništva u Istri

	goveda		Prirast žive vage — tona		Mlijeko u		Jaja u		Vuna	
	a	b	svinje	ovce	ukupno	000 lit.	000 kom	tona		
1979.	1.101	2.527	—	6	6.171	5.026	26.785	0,5		
	2.527	3.628	2.523	105	5.682	24	25.986	11		
	3.628	—	2.523	111	11.853	29.198	52.771	11,5		
	20,0	—	—	59	12.319	9.880	37.500	3,5		
Plan	2.880	4.890	2.850	169	74,95	34.420	28.300	11,0		
	4.890	—	2.850	224	19.814	44.200	65.800	15,0		

Intenzivniji razvoj stočarstva u ovom kraju može se očekivati i kao rezultat udruživanja rada i sredstava turističkih organizacija i poljoprivrede. Na toj osnovi se mogu lakše riješiti financijski, tržišni i organizacijski problemi u ovoj proizvodnji.

Planirane stope rasta osnovnih stočarskih proizvoda su (u %):

— goveđe meso	2,77
— meso peradi	7,07
— mlijeko	3,82
— jaja	1,97

Potrebne investicije za planiranu proizvodnju

Proširenja poljoprivredne proizvodnje može se ostvariti samo ozbiljnijim zahvatima na planu njenog društveno-tehnološkog osuvremenjenja. To podrazumijeva izgradnju proizvodnih gospodarstava na suvremenoj tehničko-tehnološkoj razini i organiziranim na principima udruženog rada i sredstava. Generatori brže ekspanzije ukupne proizvodnje moraju biti društvene organizacije udruženog rada. One mogu aktivirati ne samo velike zemljišne potencijale društvenog sektora, već ostvariti organizacijske i materijalne pretpostavke za organizaciju masovne robne proizvodnje na individualnom posjedu. Polazeći od ove bazične potrebe, te ostalih prirodno-proizvodnih resursa programirane su nove investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju. Osnovna im je strukturna karakteristika ulaganja u stočarstvo i proizvodnju stočne hrane. Najčešće su to investicije u nove proizvodne kapacitete (društveni sektor) te rekonstrukciju i proširenje proizvodnih osnovica individualnih gospodarstava do nivoa reprodukcijsko sposobnih udruženih robnih proizvođača.

U Lici su nova ulaganja planirana za 44% učešća društvenog sektora, a u Istri s oko 53%. Pri tome su proizvodnja individualnog i društvenog sektora uzajamno povezane te najčešće bez istovremenih ulaganja kod jednih i drugih proizvođača ne mogu se očekivati zadovoljavajući proizvodni rezultati.

U strukturi novih investicija dominiraju one u proizvodnju goveđeg mesa i mlijeka. Pri tome je specifičnost Istre relativno visoko učešće ulaganja u proizvodnje mesa peradi.

Za planirano povećanje primarne poljoprivredne proizvodnje potrebno je uložiti u slijedećih 10 godina na području Like:

Društveni sektor:	(000 din)	(%)
— proizvodnja mlijeka	325.000	45,8
—tov goveda	150.000	21,1
— ovčarstvo	18.000	2,5
— proizvodnja žitarica i povrća	171.500	24,2
— hidromelioracije	45.000	6,4
Ukupno	709.500	100,0

Individualni sektor:

— proizvodnja mlijeka	768.000	85,3
— tov goveda	44.000	4,8
— ovčarstvo	84.000	9,3
— proizvodnja povrća	4.605	0,5
Ukupno	900.605	100,0

Od ukupnih 1.610 milijuna din neophodno je iz društvene akumulacije izdvojiti oko 130 milijuna. Uz taj uvjet ne bi bilo sporno angažiranje preostalog dijela kod individualnih investitora.

U isto vrijeme planirani rast poljoprivredne proizvodnje prostora Istre iziskuje nova ulaganja sa slijedećom strukturom:

	(000 din)	(%)
Društveni sektor:		
— proizvodnja mlijeka	162.500	20,4
— tov goveda	90.000	11,3
— ovčarstvo	6.000	0,8
— proizvodnja mesa peradi	300.000	37,3
— biljna proizvodnja	147.000	18,5
— melioracije	90.000	11,7
Ukupno	795.500	100,0

	(000 din)	(%)
Individualni sektor:		
— proizvodnja mlijeka	621.600	88,7
— tov goveda	35.000	5,0
— ovčarstvo	6.000	0,9
— proizvodnja mesa peradi	38.500	5,4
Ukupno	701.100	100,0

Od istarskih seljačkih gospodarstava realno je očekivati učešće u vlastitim investicijama s oko 250 milijuna din, te bi iz društvenih izvora trebalo osigurati veći dio od 1.247 milijuna.